

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND TALLINNAS
Eraõiguse instituut

Iris Kumari

LAPSENDATU ÕIGUS TEADA OMA PÄRITOLU

Uurimustöö

Juhendaja: T. Göttig, LL. M.
Kaasjuhendaja: S. Petoffer

Tallinn
2013

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	3
1. LAPSENDAMISSALADUS vs LAPSENDATU ÕIGUS TEADA OMA PÄRITOLU.....	5
1.1. Õigus teada oma päritolu kui isiku üks põhiõigusi ja selle kitsendused.....	5
1.2. Lapsendamissaladuse regulatsioonist perekonnaseaduses.....	8
1.3. Lapsendamissaladuse lapsendatule avaldamise regulatsioon EL riikides.....	10
2. LAPSENDATUTE HUVI OMA PÄRITOLU VASTU MAAVALITSUSTESSE	
PÖÖRDUMISTE NÄITEL.....	14
2.1. Maavalitsused kui kesksed organid informatsiooni saamiseks.....	14
2.2. Lapsendatute pöördumised aastatel 2010 – 2013.....	18
2.3. Lapsendamissaladuse avaldamise nõusolek lapsendajalt ja bioloogiliselt vanemalt.....	23
KOKKUVÕTE.....	26
ADOPTEE’S RIGHT TO KNOW HIS ORIGINS. Summary.....	29
KASUTATUD ALLIKAD.....	32
1. Kasutatud kirjandus.....	32
2. Õigusaktid.....	33
3. Kohtupraktika.....	34
LISA 1. Küsimustik maavalitsustele.....	35
LISA 2 - Maavalitsuste töötajate soovitusel lapsendatutele enne bioloogiliste vanematega kontakteerumist.....	40
LISA 3 – Harju maavalitsuse küsimustik päringu tegijale.....	42

SISSEJUHATUS

Lapsendamissaladus on lapsendamise kohtueelse ja kohtumenetlusega seonduv informatsioon ja andmed, sealhulgas lapsendamise fakt, millest võib järeldada, et laps on lapsendatud või et vanemad on lapse lapsendanud või et vanem või eestkostja on andnud lapse lapsendada. Lapsendamissaladuse eesmärk on tagada lapse, vanema ja lapsendaja eraelu kaitse, ära hoida soovimatut sekkumist ning diskrimineerimist päritolu või muul alusel.¹

Lapsendamissaladuse täielik regulatsioon on välja toodud perekonnaseaduse paragrahvis 164. Nimetatud paragrahvi eesmärk on kaitsta nii last ennast, tema bioloogilisi vanemaid kui ka lapsendaja(id)t, kõigi huvivid koos ja ka igat ühte eraldi. Aga nagu ikka, ei ole võimalik kaitsta kõigi osapoolte huvivid võrdselt ühtemoodi hästi või teiste õigusi riivamata. Seetõttu on olemas ka siin vastuolu lapsendatu õiguses teada saada oma päritolu ja bioloogilise vanema õiguses oma era- ja perekonnaelu puutumatus. Mõlemad õigused on isiku olulised põhiõigused, mille tagamise eest seisab hea Eesti põhiseadus.

Käesoleva uurimustöö eesmärgiks on analüüsida Eesti seadusandluses sätestatud lapsendatud isiku õigust teada oma päritolu ning selle vastandumist lapsendaja(te) ning bioloogilis(t)e vanema(te) õigusele säilitada nende era- ja perekonnaelu puutumatus. Uurimustöö autori arvates takistavad perekonnaseaduse (edaspidi PkS) § 164 lg-d 6 ja 7 lapsendatute põhiõigust teada saada oma päritolu. Töö esimeses, teoreetilises osas, analüüsibki autor lapsendamissaladuse regulatsiooni nii perekonnaseaduses kui ka Eesti põhiseaduses ning vaatleb isikute andmete avaldamisega seotud sätete rakendumist ja vastuolusid. Töö teises, praktilises osas vaatleb autor ülalnimetatud sätete rakendumist praktikas ning teeb seda läbi maavalitsuste prisma – autor annab ülevaate lapsendatud isikute pöördumiste kohta maavalitsustesse oma päritolu väljaselgitamiseks ning analüüsib vastava kehtiva regulatsiooni rakendumist ning selle kitsaskohti maavalitsuste kogemuste läbi.

Uurimustöö kirjutamiseks on autor kasutanud erinevaid allikaid. Eesti seadusandluse analüüsimiseks on aluseks võetud Eesti põhiseadus ja perekonnaseadus. Teiste Euroopa Liidu riikide (Rootsi, Soome ja Saksamaa) seadusandluse analüüsimiseks ja võrdlemiseks Eestis

¹ Perekonnaseadus. § 164 lg 1. RT I, 27.06.2012, 12.

sätestatuga on autor aluseks võtnud põhiliselt vastavate riikide õigusaktide ingliskeelsed tõlked või teoreetilise kirjanduse. Praktilise osa õnnestumiseks saatis aga autor kõigile 15-le Eesti maakonna lapsendamisküsimustega tegelevatele ametnikele küsimustiku, mille sisuks ja eesmärgiks oli saada neilt informatsiooni, kogemusi, tähelepanekuid ja ettepanekuid seoses lapsendatud isikute maavalitsustesse pöördumisega oma päritolu väljaselgitamiseks. Saadud lühikokkuvõtte maavalitsuste töötajate vastavast kogemusest ning praktilises elus esinevatest vastuoludest lapsendatud isikute põhiõiguse teostamisel info saamise protsessis on samuti töö praktilises pooles välja toodud.

Käesolev uurimustöö annab väikese, kuid olulise ülevaate Eesti seadusandluses valitsevate vastuolude kohta (lapsendatud) isiku ühe põhiõiguse, oma päritolu väljaselgitamisel, nii teoreetilisel kui praktilisel tasandil.

Töö autor tänab oma juhendajaid Triin Göttigit ja Sigrid Petofferit.

1. LAPSENDAMISSALADUS vs LAPSENDATU ÕIGUS TEADA OMA PÄRITOLU

1.1. Õigus teada oma päritolu kui isiku üks põhiõigusi ja selle kitsendused

Eesti Vabariigi Põhiseaduse² (edaspidi ka PS) II peatükis on sätestatud isikute kõik põhiõigused. Eesti Vabariigi Põhiseaduse Kommenteeritud Väljaanne nimetab põhiõigusteks põhiseaduse jõuga subjektiivseid õiguseid, mis on riikluse eksisteerimise ja funktsioneerimise seisukohalt sedavõrd olulised, et nende võimaldamist või mittevõimaldamist ei saaks jätta lihtseaduste määratleda. Seejuures on põhiõigused ülimalt avatud ja määramatud, eeldades nende kohaldajalt suurt tõlgendamisvaeva³.

Kõik põhiseaduse põhiõigused on kellegi subjektiivsed õigused kellegi vastu. See tähendab seda, et isik võib oma põhiõiguste teostamisel sattuda tahes tahtmata vastuollu teise isikuga, kes samuti oma põhiõigusi teostab. Kummal on õigus? PS Kommenteeritud Väljaande kohaselt ei moodusta põhiseaduse väärtused isekeskis hierarhiat, vaid need on PS normidena kõik formaalselt ühel tasandil. Vastuolude lahendamisel tuleb arvestada kollideeruvaid õigusväärtusi ja konkreetseid asjaolusid ning võtta abiks proportsionaalsuse põhimõte. Seega, hinnata tuleb igat olukorda eraldi lähtuvalt selle asjaoludest ning alles siis saab otsustada, kumma isiku põhiõiguste teostamine riivab teise isiku põhiõiguseid.

PS § 19 lg 1 kohaselt on igal isikul õigus vabale eneseteostusele. Sellest sättest tuleneb üldine vabadusõigus, st. igähe õigus teha või tegemata jätta seda, mida ta tahab⁴. Üheks vabaduspõhiõiguse aspektiks on aga isikupõhiõigus, mis hõlmab endas enesemääramisõigust. Enesemääramisõigus puudutab eelkõige isiku pärinemist, seksuaalset enesemääramist, sugu, soo jätkamist ja nime, samuti isiku informatsioonilist enesemääramist. Eesti Vabariigi Põhiseaduse Kommenteeritud Väljaande kohaselt hõlmab enesemääramisõigus mh isiku õigust teada saada, kes on tema vanemad⁵. Seega sätestab PS § 19 lg-s 1 sätestatud isiku õigus vabale eneseteostusele isiku subjektiivset põhiõigust teada oma päritolu ja saada infot oma vanemate kohta. Sama on kinnitanud ka Riigikohus, sedastades oma lahendis 3-2-1-6-12, et „lapsel on õigus teada oma päritolu, sh seda, kes on tema vanemad. Selline õigus tuleneb lapsele nii Eesti Vabariigi põhiseaduse § 19 lg-st 1, mille järgi igal isikul on õigus vabale

² Eesti Vabariigi põhiseadus. RT I, 27.04.2011

³ Madise, Ü. jt (toim). Eesti Vabariigi Põhiseaduse Kommenteeritud väljaanne. 3. vlj. Tallinn, Juura, 2012, lk 95.

⁴ Maruste, R. Põhiseadus ja selle järelevalve. Tallinn: Õigusteabe AS Juura 1997, lk 57.

⁵ Madise, Ü, lk 250.

eneseteostusele, mis hõlmab mh isiku enesemääramisõigust ja sellest tulenevat õigust teada oma pärimist, kui ka LaKS §-st 29, mille järgi on lapsel õigus saada teavet puuduva vanema kohta, kui see ei kahjusta lapse heaolu ja arengut või lapsendamissaladust⁶.

PS § 19 lg 1 on isikuliselt kaitsealalt kõigi ja igäühe õigus. Vastavalt põhiseaduse §-s 11 sätestatule tohib mistahes õigusi ja vabadusi piirata ainult kooskõlas põhiseadusega, kusjuures need piirangud peavad olema demokraatlikus ühiskonnas vajalikud ega tohi moonutada piiratavate õiguste ja vabaduste olemust. Üldise vabaduspõhiõiguse, õiguse teada oma päritolu, riivamine vajab põhiseaduslikku õigustamist. Mida laiem on kaitseala, seda laiemad peavad olema selle kaitseala piirid. Üldise vabadusõiguse piirideks võivad olla kõik õigusnormid, mis on formaalselt ja materiaalselt põhiseadusega kooskõlas⁷.

Põhiõiguse piiramise lubatavad eesmärgid määrab kindlaks põhiõiguse piiriklausel, milleks on sama sätte lg 2: Igäüks peab oma õiguste ja vabaduste kasutamisel ning kohustuste täitmisel austama ja arvestama teiste inimeste õigusi ja vabadusi ning järgima seadust. Seega PS § 19 lg-s 1 sätestatud isiku põhiõigust teada oma päritolu võivad piirata kõik muud sätted, millega kaitstakse teiste isikute põhiõigusi. Üheks neist on sama seaduse § 26, milles reguleeritakse isiku perekonna- ja eraelu puutumatus. PS § 26 kohaselt on igäühel õigus perekonna- ja eraelu puutumatus. Riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud ei tohi kellegi perekonna- ega eraellu sekkuda muidu, kui seaduses sätestatud juhtudel ja korras. Lubatud on sekkumine vaid tervise, kõlbluse, avaliku korra või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitse, kuriteo tõkestamise või kurjategija tabamise eesmärgil.

Mida aga tähendab eraelu? Euroopa Inimõiguste Kohus on rõhutanud, et eraelu mõistele ammendava definitsiooni andmine ei ole võimalik⁸. Euroopa Nõukogu Parlamentaarse Assamblee resolutsioonis nr 428 (1970) määratletakse eraelu kui õigust elada omaenda elu minimaalse sekkumisega⁹. Seega, kuigi eraelu mõiste on mitmeti defineeritav ja väga laiahaardeline, on üks asi kindel - see hõlmab endas õigust teiste poolt mittesekkumisele.

⁶ RKTk määrus 14. märtsist 2012. a. nr 3-2-1-6-12, p. 21. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-2-1-6-12> 13.11.2013. a.

⁷ Eesti Vabariigi põhiseaduse ekspertiisikomisjoni lõpparuanne. Põhiseaduse analüüs. Põhiseaduse 2. peatükk "Põhiõigused, vabadused ja kohustused" (järg). Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.just.ee/10725> 26.10.2013. a.

⁸ EIK 16.12.1992 otsus asjas nr 13710/88, Niemietz v. Saksamaa.

⁹ Teder, I. Märgukiri rahvastikuregistri seaduse põhiseadusega kooskõlla viimiseks. Nr 04.2008 nr 6-8/080597/00802747. Kättesaadav arvutivõrgus:

http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6iguskantsleri_margukiri_rahvastikuregistri_andmetele_juurdepaasu_voimaldamine_ja_nende_ees_tasu_kusimine.pdf 13.11.2013. a.

PS § 26 regulatsiooni kujundamisel on olnud eeskujuks nii Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon (edaspidi ka EIÕK), Kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt kui ka Euroopa Liidu põhiõiguste harta¹⁰. EIÕK art 8 kohaselt on igäühel õigus sellele, et et austataks tema era- ja perekonnaelu ja kodu ning sõnumite saladust¹¹. Riigikohus on oma 12.01.1994. a lahendis¹² sedastanud, et „Euroopa inimõiguste konventsiooni artikkel 8 kohaselt on igäühel õigus era- ja perekonnaelu, kodu ja korrespondentsi saladuse austamisele. Võimuorganid ei või sekkuda nende õiguste kasutamisse, välja arvatud juhud, mis on ette nähtud seaduses ning on vajalikud demokraatlikus ühiskonnas rahvusliku julgeoleku, avaliku korra või maa majandusliku heaolu, korratuse või kuriteo ärahoidmise, tervise või kõlbluse kaitsmise või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitsmise huvides.“

Täiendavalt kaitsevad isiku eraelu puutumatus veel ka Kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt ning Euroopa Liidu põhiõiguste harta. Kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti art 17 lg 1 kohaselt ei tohi kellegi isiklikku või perekonnaellu meelevaldselt või ebaseaduslikult vahele segada¹³. Euroopa Liidu põhiõiguste hartas reguleerib perekonnaelu ja eraelu austamist art 7 (Igäühel on õigus sellele, et austataks tema era- ja perekonnaelu, kodu ja edastatavate sõnumite saladust) ning isikuandmete kaitset art 8 (lg 1, mille kohaselt on igäühel õigus oma isikuandmete kaitsele)¹⁴.

Seega, nagu eelnevast nähtub, on PS §-s 26 sätestatud isiku õigus perekonna- ja eraelu puutumatusse, mis on ühtlasi üheks alustalaks tänapäeva vabale demokraatlikule mõtteviisile ja elulaadile, niivõrd fundamentaalne ja oluline isiku põhiõigus, et seda peetakse olulisemaks PS-s § 19 sätestatud isiku õigusest vabale eneseteostusele. Seadusandja põhjendus siinkohal on, et ei erialakirjandus ega kohtupraktika ei tõmba selget piiri, millised küsimused kuuluvad PS §-s 19 sätestatud üldise vabaduspõhiõiguse ja millised PS § 26 kaitsealasse. Suuresti põhjusel, et EIÕK-s puudub säte, mis tagaks üldise vabaduspõhiõiguse või isiksuspõhiõiguse, paigutab Euroopa Inimõiguste Kohus enamuse enesemääramisõiguse ja enesekujutamise õigusega seotud küsimusi EIÕK artikli 8 eraelu puutumatus kaitsealasse. Kasutades sama lähenemist Eesti põhiseaduse tõlgendamisel, tekib küsimus, milline tähendus jääb üle PS §-le 19. Kokkuvõtlikult võib märkida, et kui mõni eraeluga seotud valdkond ei ole kaetud § 26

¹⁰ Madise, Ü, lk 343

¹¹ Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon (eesti keeles). RT II 2010, 14, 54.

¹² RKPJKo otsus 12. jaanuarist 1994. a nr III-4/A-1/94.

¹³ Kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt. RT II 1994, 10, 11

¹⁴ Euroopa Liidu põhiõiguste harta.

kaitsealaga, siis kuulub see § 19 lg 1 kaitsealasse¹⁵. Seega, kuna lapsendatu õigus teada saada oma päritolu (PS § 19 lg 1) riivab nii tema bioloogiliste vanemate kui lapsendajate õigust perekonna-ja eraelu puutumatusel (PS § 26), on seadusandja eelistanud ja esikohale seadnud just viimaste põhiõiguse kaitse.

1.2. Lapsendamissaladuse regulatsioonist perekonnaseaduses

Lapsendamissaladust reguleerib perekonnaseaduse § 164, mille eesmärgiks on tagada lapse, vanema ja lapsendaja eraelu kaitse, ära hoida soovimatut sekkumist ning diskrimineerimist päritolu või muul alusel. Nimetatud paragrahv seab selged piirid lapsendamist puudutava informatsiooni jagamisele ning lapsendatu, lapsendaja(te) ning bioloogilis(t)e vanema(te) õigustele.

PkS § 164 lg-tes 6 ja 7 on sätestatud täpne regulatsioon lapsendatu informatsiooni saamise võimaluste kohta nii lapsendamise fakti kui ka oma päritolu suhtes. Nimetatud sätted on ka käesoleva uurimustöö keskseteks uurimisobjektideks.

Lg 6 sätestab, et täisealisel lapsendatul või alaealisel lapsendatul on lapsendaja nõusolekul õigus saada maavalitsuselt teavet lapsendamise fakti kohta. Sellesse lausesse on koondatud 4 tähtsat aspekti: (i) nii täisealisel kui alaealisel lapsendatud lapsel on (ii) lapsendaja nõusolekul (iii) maavalitsuselt (iiii) õigus saada infot oma päritolu kohta. Seega annab nimetatud säte lapsendatule baasinformatsiooni tema õiguste kohta informatsiooni saamiseks oma päritolu kohta ning juhised, kuhu peaks info saamiseks pöörduma.

Vaadates lähemalt punkti (i), tekib autoril küsimus, milline on olnud seadusandja mõte, kui informatsiooni küsimiseks ning saamiseks nii täisealise kui ka alaealise isiku puhul on mõlemad isikud seatud ühele positsioonile – mõlema puhul on lapsendaja nõusoleku saamine vajalik lapsendatu poolt päringute tegemisel. Kui lähtuda siinkohal tsiviilseadustiku üldosa seaduse (edaspidi ka TsÜS) §-st 8, mille kohaselt täielik teovõime on täisealisel, s.o 18-aastaseks saanud isikul ning piiratud teovõime nt alaealisel isikul, siis miks on vajalik küsida nõusolekut ka täisealise lapsendaja puhul? Piiratud teovõime keskseks küsimuseks on teovõime piiramise ulatus, st milliseid tehinguid piiratud teovõimega isik teha saab ning milliste tegemiseks vajab ta seadusliku esindaja nõusolekut¹⁶. Nimetatud säte annab täisealisele täieliku teovõimega isikule õiguse teostada oma õigusi iseseisvalt, ilma kelleltki

¹⁵ Madise, Ü, lk 343

¹⁶ Varul, P. jt (toim). Tsiviilseadustiku üldosa seaduse. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn, Juura, 2010, lk 36.

nõusolekut küsimata. Kui aga seadusandja on punkti (i) kooskõlas punktiga (ii) puhul lähtunud PS § 26-st, ei oma teovõime ulatus tähendust ning kaitse alla on võetud hoopis lapsendaja(te) era- ja perekonnaelu puutumatus. Siin näeb aga autor tugevat riivet lapsendatu põhiõigustele PS § 19 lg 1 mõttes (vt p 1.2).

Eesti Vabariigi Lastekaitseseaduse (edaspidi ka LaKS) § 29 kohaselt on lapsel õigus saada teavet puuduva vanema kohta, kui see ei kahjusta lapse heaolu ja arengut või lapsendamissaladust. Nimetatud lapse õigus on lapsevanema hoolsuskohustuseks PkS § 124 lg 1 mõttes, mille kohaselt on hooldaja kohustuseks mh lapse igakülgse heaolu eest muul viisil hoolitseda. Kas, millal ja kuidas lapsele tema päritolu kohta teavet anda, on üldjuhul hooldusõigusliku vanema otsustada, sest PkS järgi on vanemal mh kohustus ja õigus otsustada lapsega seotud asju. Selle küsimuse otsustamisel peab vanem teostama oma õigusi heas usus ja lähtuma lapse, mitte enda heaolust¹⁷. Autor on siinkohal seisukohal, et nimetatud säte ei taga piisavas ulatuses lapsendatu huvisid ja õigusi, vaid jätab otsustusõiguse ainult lapsendaja(te)le, kes paraku mitte alati ei lähtu lapse huvidest.

PkS § 164 lg 7 seab täiendavad piirangud lapsendatu informatsiooni küsimisele: lapsendatul (nii täis- kui ka alaealisel) on lapsendaja nõusolekul õigus saada maavalitsuselt teavet oma bioloogiliste vanemate, vanavanemate ning õdede ja vendade kohta, kui nimetatud isikud on andnud nõusoleku vastava teabe avaldamiseks. Kui nõusolekut teabe edastamiseks ei anta, siis peab maavalitsus andma teavet eelnimetatud isikute kohta ulatuses ja viisil, mis ei võimalda tuvastada lapsendatu bioloogilisi vanemaid, vanavanemaid, õdesid või vendi, kes ei ole teabe edastamiseks nõusolekut andnud. Lapsendatu jaoks tähendab see reeglina jah-ei stiilis vastust väga umbmäärase infoga tema põlvnemise kohta, mis üldjuhul lapsendatule midagi ei anna. Autori arvates piirab nimetatud säte veelgi enam (lapsendatud) isikute PS §-st 19 tulenevat põhiõigust vabale eneseteostusele ja õigusele saada infot oma pärinemise ja vanemate kohta. Ilmselt on seadusandja eesmärk olnud siinkohal kaitsta lapsendatu bioloogiliste sugulaste PS § 26 esimesest lausest tulenevat era- ja perekonna puutumatus.

Milline oleks siinkohal sobiv lahendus? Kuna uurimustöö autorile tundub, et lapsendatud isikute õigused oma päritolu teadasaamisel ei ole Eestis piisavalt tagatud ja

¹⁷ Hooldusõigus, otsustusõigus ja lapsega suhtlemise korraldamine (suhtlemiskord) – olulisi Riigikohtu seisukohti. Claudius Õigusbüroo. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.claudiuslaw.com/oigusblogi/2-blog/36-hooldusoiugus-otsustusoiugus-suhtlemiskord-olulisi-riigikohtu-seisukohti> 28.10.2013

kaitstud, oleks üheks võimalikuks lahenduseks anda sellistes olukordades diskretsiooniõiguse kohtule, kes iga konkreetse juhtumi puhul võtaks arvesse kõiki asjas tähtsust omavaid asjaolusid ning teeks sellest lähtuvalt ka otsuse, kas lapsendatu infopärimine võiks kuidagi rikkuda teiste asjaosaliste õigusi või mitte. Selline lähenemisviis ei ole menetlusökonomika seisukohalt ilmselt kõige ökonomisem (arvestades, et hetkel teevad otsuse informatsiooni jagamise võimalikkuse kohta maavalitsuste ametnikud, kes lähtuvad kehtivatest seadustest) ning tõstaks Eesti kohtusüsteemi töökoormust, kuid vähemasti oleksid tagatud lapsendatud isikute õigused võrdsele kohtlemisele ning nii mõnelgi juhul tekiks neil võimalus saada soovitud informatsiooni.

1.3. Lapsendamissaladuse lapsendatule avaldamise regulatsioon EL riikides

Lapsendamine on protsess, mille käigus luuakse õiguslikul alusel põhinev seos lapse ja isiku või lapse ja paari vahel, kes ei ole selle lapse vanem(ad). Lapsendamise peamiseks eesmärgiks on vanemateta lapsele stabiilse, turvalise ja armastava kodu kindlustamine¹⁸. Lisaks eesmärgile leida lapsele kodu kaasneb lapsendamise protsessiga veel palju muid juriidilisi tahke, millele tuleb leida vastused, nt üheks selliseks aspektiks on kõigi osapoolte eraelu puutumatus tagamise küsimus. Lähenemised sellele õiguslikule küsimusele varieeruvad täielikust saladuslikkuse tagamisest kuni täieliku avatuseni¹⁹ ning sõltuvad iga konkreetse riigi vastavast seadusandlusest. Lapsendamissaladuse reguleerimisel on erinevad riigid reeglina esmajärjekorras lähtunud pigem lapsendatud isikute huvidest ja õigusest teada saada oma päritolu²⁰. Juurdepääs rahvastikuregistri halduses olevatele sünnikirjetele on tagatud täiskasvanud lapsendatuile nt Prantsusmaal, Saksamaal, Taanis, Islandil, Norras, Rootsis ja Hollandis. Seevastu aga Horvaatias on lapsendamissaladus nõ avalik, kuna lapsendamisega seotud infot võivad saada nii lapsendajad, bioloogilised vanemad kui ka alaealised lapsendatud, kui on kindlaks tehtud, et andmete väljastamine lapsele teenib nende parimaid huve²¹.

Maailma mastaabis on lapsendamissaladust ja sellega seotud küsimusi püütud reguleerida mitmete erinevate rahvusvaheliste konventsioonide ja paktide vastuvõtmisega. Nt

¹⁸ Stark, B. *International Family Law. An Introduction*. Ashgate 2005, lk 53.

¹⁹ Stark, B., lk 56.

²⁰ Stark, B., lk 57.

²¹ Stark, B., lk 57.

24. aprillil 1967. aastal Strasbourgis Euroopa Nõukogu poolt vastu võetud (ja hiljem mitmeid kordi ajakohastatud) Lapse adopteerimise Euroopa konventsiooni (European Convention on the Adoption of Child²²) on ratifitseerinud kõik Euroopa Liidu liikmesriigid. Konventsiooni viimane versioon²³ allkirjastati 27. novembril 2008. a ning seisuga 14. november 2013. a on selle allkirjastanud 16 riiki ning ratifitseerinud 7 riiki. Nimetatud konventsiooni artikli 22 kohaselt peavad pädevad asutused tagama adopteeritud lapsele õiguse teada saada oma päritolu, kuid samuti tagama adopteerijatele anonüümsuse. Juhul, kui adopteeritu bioloogilistel vanematel on seadusega tagatud kaitse oma isiku- ja eraelu saladusele, jätab konventsioon andmete avaldamise õiguse ja ulatuse otsustamise pädevale asutusele iga riigi vastava seadusandluse kohaselt. Konventsiooni viimase variandi (2008. a) kohaselt peavad riigid püüdma tagada parema tasakaalu lapsendatute õiguse teada saada oma päritolu ning bioloogiliste vanemate õiguse vahel jääda anonüümseks²⁴.

ÜRO peaassamblee poolt 20. novembril 1989. a vastu võetud Lapse õiguste konventsiooni²⁵ artikkel 3 seab igasugustes lapsi puudutavates ettevõtmistes esikohale alati lapse huvid. Konventsiooni artikli 7 kohaselt on lapsel võimaluse piires ka õigus tunda oma vanemaid. Vaatamata niivõrd olulisele õigusele teada oma päritolu kohaldatakse seda sätet siiski erinevates riikides erinevalt ning vastavalt iga riigi seadusandlusele. Tavapärane on, et lapsendatule tagatakse õigus saada infot lapsendamise fakti ja põhjuste kohta. Osades riikides arvestatakse bioloogiliste vanemate õigust jääda oma last lapsendada andes anonüümseks, austades nende era- ja perekonnaelu puutumatus. Teistes riikides on aga informatsiooni avaldamine ja selle ulatus seotud pigem lapsendatu, aga mitte lapsendajate või tema bioloogiliste vanemate huvide ja õigustega ning üldjuhul on kõigil juba täisealiseks saanud adopteeritutel info saamise õigus oma päritolu kohta tagatud²⁶.

Lisaks eelnimetatutele reguleerib lapsendamisküsimusi ka 29. mail 1993. a vastu võetud Haagi Riikidevahelises lapsendamises lastekaitseks tehtava koostöö konventsioon²⁷ (The Hague Convention on Protection of Children and Co-operation in Respect of Intercountry Adoption). Ka 1950. a-l vastuvõetud Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse

²² Lapse adopteerimise Euroopa konventsioon: European Convention on the Adoption of Children .

²³ Lapse adopteerimise Euroopa konventsioon: European Convention on the Adoption of Children (Revised)..

²⁴ O'Halloran, K. Adoption, the Conventions and the Impact of the European Court of Human Rights. Netherlands, Springer , 2009. Lk 103.

²⁵ Lapse õiguste konventsioon.

²⁶ O'Halloran, K. The Politics of Adoption. International Perspectives of Law, Policy & Practice. 2nd Edition. Springer 2009, lk-d 93-94.

²⁷ Riikidevahelises lapsendamises lastekaitseks tehtava koostöö konventsioon.

konventsioon²⁸ (The European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms), mis muuhulgas reguleerib üldiselt inimeste identiteedi ja perekonnaeluküsimusi, omab seetõttu puutumust lapsendamisküsimustega, kuigi otseselt lapsendamise valdkonda seal ei reguleerita. Mis puudutab Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikat viimatinimetatud konventsiooni artikli 8 tõlgendamisel (mille kohaselt on igapäev õigus sellele, et austataks tema era- ja perekonnaelu ja kodu), siis juhtudel, kus lapse ja tema vanema(te) õigused satuvad vastuollu, on kohus alati tõstnud esile lapse huve. Sellist positsiooni on kohus hoidnud mitmetes oma lahendites²⁹.

Rootsis reguleerivad lapsendamisküsimusi peamiselt 1949. a Laste ja vanemate seaduse 4. peatükk (Children and Parents Code), lisaks 1971. a Rahvusvahelisi õigussuhteid puudutav lapsendamise seadus (International Legal Regulations Concerning Adoption Act), 2001. a Sotsiaalteenuste seadus (The Social Services Act) ning muud rahvusvahelised seadused³⁰.

Rootsis kehtivate seaduste kohaselt on lapsendatul õigus teada saada oma päritolu ning pöörduda selle küsimusega rahvastikuregistri poole, kes on kohustatud lapsele selle info väljastama ning tegema seda ka juhul, kui lapse bioloogilised vanemad pole selleks luba andnud³¹. Samuti saavad Rootsis lapsendamise seotud infot (aga mitte nii suures ulatuses, kui lapsendatu) ka teised sellega seotud osapooled. Rootsi rahvastikuregistri seadus annab lapsendatule õiguse pääseda ligi lapsendamist puudutavale infole rahvastikuregistris, kuigi osa sellest infost võib olla avalik ning osa varjatud. Piiratud juurdepääsuga andmed on kaitstud 70 aastat ning muutuvad siis avalikuks³².

Soomes kaitseb laste õigusi lastekaitse seadus³³ ning selle kohaselt peab alati ja eelkõige esikohale seadma just lapse huvid³⁴. Soomes kehtiva lapsendamise seaduse § 93 kohaselt³⁵ on aga vähemalt 12-aastaselt lapsendatul ja tema hooldajal õigus saada informatsiooni adopteerimise (sh lapsendatu bioloogiliste vanemate) kohta. Välja on toodud teatud tingimused puhuks, mil ametiasutusel on õigus informatsiooni andmisest keelduda (nt kui on

²⁸ Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon (eesti keeles).

²⁹ O'Halloran, viide nr 25, lk 122.

³⁰ O'Halloran, K., viide nr 27, lk-d 333-336.

³¹ O'Halloran, K., viide nr 27, lk 347.

³² Maffucci, P. Lapsendamise saladus. Sotsiaalministeeriumi peaspetsialisti kristi Puhki kommentaar. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.omapere.ee/page.php?pageid=56> 14.11.2013. a.

³³ Soome lastekaitse seadus (Soome keeles Lastensuojelulaki).

³⁴ Boele-Woelki, K. jt. European Family Law in Action. Volume III: Parental Responsibilities. Oxford. Intersentia 2005, lk 479.

³⁵ Soome lapsendamise seadus (Soome keeles Adoptiolaki).

mõistlik põhjus arvata, et informatsiooni avaldamine võib päringu tegija (lapsendatu) tervisele või arengule halvasti mõjuda, v. a juhul, kui bioloogilis(t)e vanema(te) andmed on teada).

Saksamaa Liitvabariigi tsiviilseadustiku (BGB, saksa keeles Bürgerlichen Gesetzbuch)

§ 1758 lg 1³⁶ kohaselt ei tohi lapsendamissaladusega seotud informatsiooni avaldada ilma lapsendaja ning lapsendatu nõusolekuta, v. a juhul, kui selleks on olemas avaliku huvi erilised põhjused. Regulatsiooni eesmärgiks on konfrontatsioonide vältimine lapsendatu lihaste vanemate, kes võibolla asuvad oma loovutatud lapsi otsima, ja lapse lapsendanud perekonna vahel. Salastatus väljendub muuhulgas ka elanikeregistrisse tehtud keelumärkes³⁷. Lapsendamissaladuse avaldamise ranget keeldu on aga pehmendatud lapsendatute suhtes. Saksamaa Liitvabariigi konstitutsioonikohus on leidnud, et igal inimesel on põhiseaduslik õigus teada oma bioloogilist päritolu, seega on igal vähemalt 16-aastaselt isikul õigus ligipääsule oma andmetele rahvastikuregistris, kus hoitakse andmeid ka tema päritolu kohta ning adopteerimistoimikut³⁸.

³⁶ Saksa Tsiviilseadustik BGB. Juura, Õigusteabe AS: Tallinn 2001, lk 284.

³⁷ Lüderitz, A. Perekonnaõigus. Tallinn, Juura: 2005, lk 371.

³⁸ Overview of German Adoption Law. Center for Adoption Policy. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.adoptionpolicy.org/pdf/eu-germany.pdf> 03.11.2013. a

2. LAPSENDATUTE HUVI OMA PÄRITOLU VASTU MAAVALITSUSTESSE PÖÖRDUMISTE NÄITEL

2.1. Maavalitsused kui kesksed organid informatsiooni saamiseks

Uurimustöö teise, praktilise poole eesmärgiks on anda ülevaade lapsendatud isikute pöördumiste kohta maavalitsustesse oma päritolu väljaselgitamiseks ning vaadelda kehtiva asjakohase regulatsiooni rakendumist ning selle kitsaskohti maavalitsuste kogemuste läbi.

PkS § 164 lg 6 kohaselt peavad lapsendatud isikud vastava huvi olemasolu korral pöörduma informatsiooni saamiseks kohaliku maavalitsuse poole. Vastavalt Vabariigi Valitsuse määrusele Eesti territooriumi haldusüksuste nimistu kinnitamise kohta (redaktsioon kehtiv alates 27.10.2009. a.³⁹) on Eestis seisuga 30.10.2013. a 15 maakonda, mille kõikide lapsendamisküsimustega tegelevatele ametnikele saatsin käesoleva uurimustöö Lisas 1 leitava küsimustiku vastamiseks. Ülevaade pädevate ja lapsendamisküsimustega tegelevate maavalitsuste töötajate (edaspidi nimetatud ametnikud) ja nende kontaktandmete kohta leidub MTÜ Oma Pere kodulehel⁴⁰.

Küsimustikes palusin infot nii lapsendamisteamadega tegelevate ametnike töö korraldusliku poole kohta kui ka lapsendatud isikutele info otsimise protsessi, aga ka üldstatistika kohta maavalitsustesse lapsendamisküsimustega pöördujate kohta ajavahemikus 01.07.2010 – 30.09.2013. a. Nimetatud ajavahemiku valis töö autor mitmel põhjusel. Esiteks võeti 18.11.2009. a vastu uus perekonnaseadus, mis hakkas kehtima alates 01.07.2010. a. Uues ehk kehtivas perekonnaseaduses on võrreldes vanaga täpsemalt reguleeritud või vähemalt püütud reguleerida lapsendamissaladuse avaldamist puudutavaid kitsaskohti. Igapäevases elus oli tekitanud küsimusi senine (kuni 2010. aastani) lapsendamissaladuse avaldamise säte, jäädes ebaselgeks ja kohaldamise osas küsitavaks nii lapsendatud lapsele, lapsendajatele, lapse bioloogilistele vanematele kui ka ametiisikutele, kes on lapsendamissaladusest teada saanud teenistusülesandeid täites⁴¹. Teiseks peab töö autor uue perekonnaseaduse umbes kolme-aastase kehtivusaja jooksul ametnike saadud kogemusi lapsendatud isikutega suhtlemisel piisavaks, andmaks ülevaadet ja tegemaks järeldusi

³⁹ Eesti territooriumi haldusüksuste nimistu kinnitamine. RT I 1995, 40, 567

⁴⁰ Ametnikud, kes tegelevad lapsendamise küsimustega. MTÜ Oma Pere koduleht. Kättesaadav arvutivõrgus: http://www.omapere.ee/page_adoption.php?pageid=27 30.10.2013. a.

⁴¹ Bonder, R. Lapsendamissaladuse avaldamine avalikes huvides. Magistritöö. Tallinn 2012. Lk 12.

lapsendamissaladuse avaldamise uue regulatsiooni (PkS § 164 lg-d 6 ja 7) rakendumise ja kitsaskohtade kohta.

Küsimustike vastustesse ja selle põhjal saadud tulemustesse tuleks suhtuda allikakriitiliselt, kuna eelnevalt pole maavalitsused pidanud sellekohast statistikat tegema ning autorile teadaolevalt⁴² on paljud küsimustikus küsitud andmed ametnike poolt taastatud kas asjakohaste emailide, tehtud märkuste, kaustade või lausa mälu põhjal.

Küsimustikule saatsid vastused kõik 15 maavalitsuse esindajat. Umbes kolmandik ametnikest vastas, et seoses nende hiljutise ametisseasumisega (või muul põhjusel) puudub neil ülevaade eelkäijate töö ja/või eelnevate aastate statistika kohta. Seetõttu pole autor saanud statistikat käsitlevates punktides luua täielikku ülevaadet kõikide maavalitsuste lõikes, vaid on välja toonud vaid need, kellelt saabunud vastav info oli täielik.

13-s Eesti maavalitsustes tegeleb lapsendamist puudutavate küsimustega 1 ametnik sõltumata haldusüksuse elanike arvust ning lapsendatute pöördumiste sagedusest (võrdluseks, 10.06.2013. a seisuga elas suurima elanikearvuga omavalitsusüksusel Harjumaal 555 566 elanikku ning Tartumaal 150 139 elanikku, seevastu väikseima elanikearvuga Hiiumaal 8 394 ning Läänemaal 23 110 elanikku⁴³). Vaid kahes, Hiiumaa ja Saare maakonnas on päringute ning otsimistega tegelemine jaotatud 2 ametniku peale. Mitte üheski maavalitsuses ei tegele ametnikud lapsendamisküsimustega põhitööna, kuna see töökohustus moodustab vaid ühe osa nende paljudest tööülesannetest, mis ilmselt erinevad ka maakonniti, sõltudes konkreetset maavalitsuse struktuurist ja vajadustest. Ametnimetustest olid esindatud järgmised: lastekaitse peaspetsialist; peaspetsialist laste hoolekande alal, sotsiaal- ja tervishoiutalitluse spetsialist, peaspetsialist, sotsiaalvaldkonna nõunik, haridus- ja sotsiaalosakonna peaspetsialist, sotsiaaltöö spetsialist, sotsiaalnõunik, juhataja asetäitja sotsiaaltöö alal, juhataja asetäitja. Küsitluse tulemuste põhjal võib väita, et lapsendamisteemadega tegelemine moodustab vaid ühe osa ametniku igapäevatööst, seejuures tihtipeale vaid marginaalse osa, sõltudes lapsendatute pöördumiste arvust. Ametnike vastused töökoormuse suhtes seoses lapsendatud isikute pöördumistega olid alljärgnevad: aastas 2-3 pöördumist, juhtumipõhine, igapäevaselt kulub olematu aeg, jagati koormus ka protsentuaalselt – 3%; 1%; 7%, 10%, 0,5%-6% igapäevatööst jmt.

⁴² Ametnike poolt tagasisaadetud küsimustike kaaskirjades sellekohane info.

⁴³ Statistikaameti andmebaas 10.06.2013. a seisuga. <http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/Saveshow.asp> 30.10.2013. a

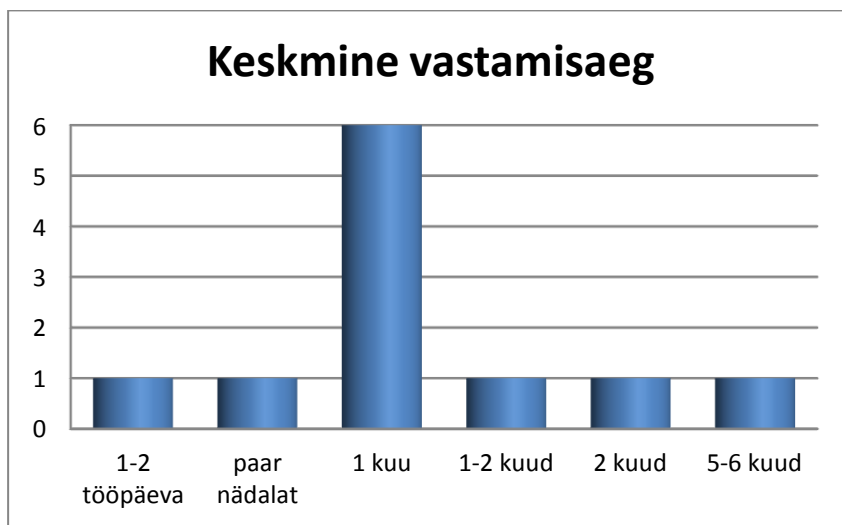
Lapsendatud isikud pöörduvad maavalitsuste poole (nõ esmased kontaktid) tavaliselt kolmel viisil: saadetakse kas kiri posti või e-maili teel, helistatakse või tullakse kohapeale. Sagedaseim esimene kontakt leiab aset e-maili teel. Tihti järgneb sellele kontaktivõtt kas telefoni teel või tullakse isiklikult kohale.

MV: Küsitakse peamiselt meili teel, mille peale soovime saada allkirjastatud avaldust.

MV: Tavaliselt tullakse isiklikult kohale. Vahel küsitakse ka telefoni või meili teel infot andmete saamise võimaluste kohta, kuid asja sisust rääkimiseks oleme palunud inimesel kohale tulla, et olla kindel, kellega räägime.

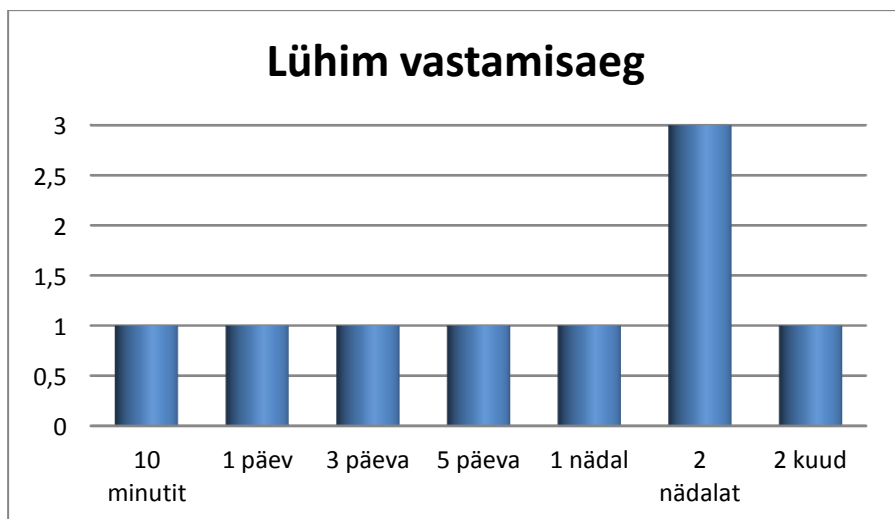
MV: Reeglina küsitakse esmast informatsiooni e-posti teel. Järgnevalt palun saata digiallkirjaga avalduse või ise kohale tulla isiku tuvastamiseks. Järgneva info edastamine toimub telefoni teel või kohtumisel maavalitsuses. /.../.

Keskmiselt võtab maavalitsustel aega lapsendatud isikute küsimustele nende päritolu kohta vastuste otsimine ja andmine u 1 kuu (enim vastanuid). Kokku vastas sellele küsimusele 10 maavalitsuse ametnikku, mille tulemusi võib näha Tabelis 1.

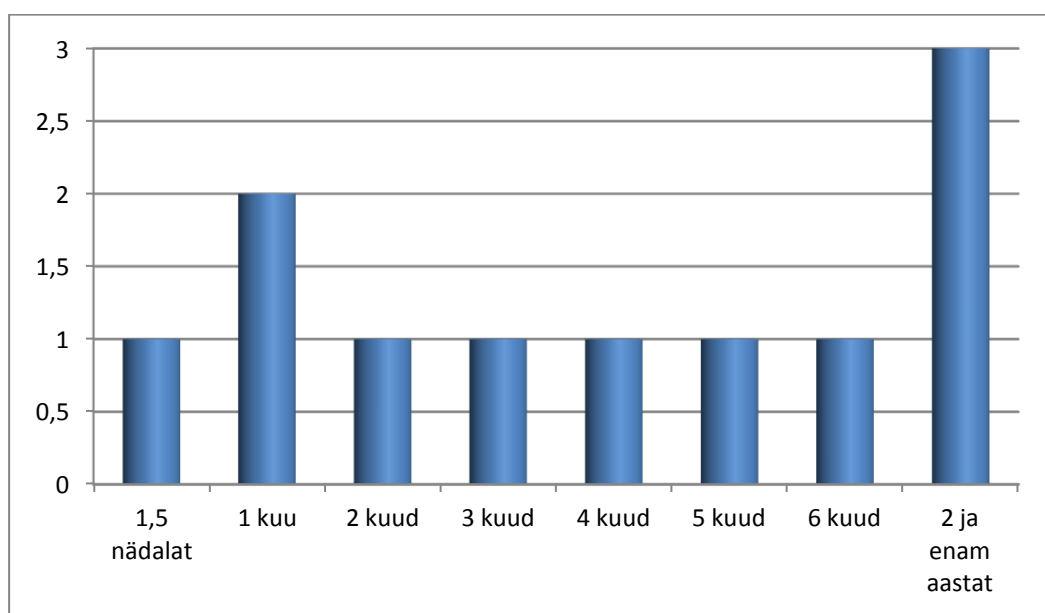
Tabel 1. Keskmine vastamisaeg päringu teinud isikule

Lühim teadaolev vastamisaeg oli maavalitsuste lõikes (selle kohta andis infot 9 maavalitsust) 10 minutit. 3 maavalitsuse ametnikku 9-st vastas, et kõige kiiremini on nad suutnud lapsendatud isikule infot anda 1 päevaga (vt tabel 2):

Tabel 2. Seni lühim vastamisaeg päringu teinud isikule

Pikim lapsendatud isikutele vastamiseks kulunud aeg ulatub 2 ja enamasse aastasse (3 maavalitsust 11-st). Kõige sagedamini oli ametnike informatsiooni otsingutele kulunud kõige pikem aeg 1-6 kuud (vt Tabel 3).

Tabel 3. Pikim vastamisaeg päringu teinud isikule

Maavalitsuse poole pöördunud isikule teabe kogumiseks ja selle edastamiseks kulunud aeg (ehk vastamisaeg) sõltub erinevatest asjaoludest. Faktorid, mis enim põhjustavad viivitusi info andmise protsessis, on nt valed või puuduvad andmed rahvastikuregistris ning arhiivides, otsitavate⁴⁴ pikk järelemõtlemisaeg jm. Samuti sõltub vastamisaeg sellest, kas lapsendatud

⁴⁴ Autori kommentaar: silmas peetakse bioloogilisi vanemaid ja nende puudumisel teisi sugulasi.

isik soovib saada kinnitust lapsendamise fakte või hoopis leida oma bioloogilisi sugulasi. Mõned näited vastustest:

MV: Andmeid tuleb otsida arhiividest ja sageli läbi teiste maavalitsuste.

MV: /.../ Tihti otsitavad kodanikud ei ela rahvastikuregistris olevatel aadressitel ja nende elukoha ha telefoninumbri tuvastamine on aeganõudev.

MV: Vastamisaeg sõltub teisest osapoolest, st nõusoleku andjast.

MV: Otsitav ei ela registris antud aadressil. Otsitav võtab mõtlemiseks aega. Töölased „tulekahjud“ ei lase kohe teemaga tegelema hakata.

MV: Sõltub sellest, kuidas õnnestub isik leida ja näost-näkku info edastada. Kui isik, keda otsitakse, elab kaugemal, siis peab sõitu planeerima ja alati ei õnnestu isikut leida esimesel katsel.

2.2. Lapsendatute pöördumised aastatel 2010 – 2013

Harju Maavalitsuse sotsiaal- ja tervishoiutalitluse spetsialisti Liis Saarna sõnul⁴⁵ palub ametnik lapsendatud isiku pöördumisel oma päritolu väljaselgitamiseks avaldada talle võimalikult palju asjassepuutuvat infot: vajalikud on nii pöördunud isiku enda isikuandmed kui ka teadaolev info lapsendamise kohta. Samuti uurib ametnik alati juhul, kui isik soovib leida oma bioloogilisi vanemaid, põhjuseid, miks neid leida soovitakse ning isikute poolt eelnevalt tehtud päringute tulemuste kohta. Oluline on kogu teadaoleva informatsiooni (otsija nimi, sünniaeg, lapsendajate nimed, kontaktandmed, teadaolev info jm) saamine lapsendatud isikult otsingute efektiivseks ja kiireks teostamiseks. Harju maavalitsuse ametnik on sellisteks pöördumisteks valmistanud ette küsimustiku, mis on lisatud käesoleva uurimustöö Lisa 3 alla.

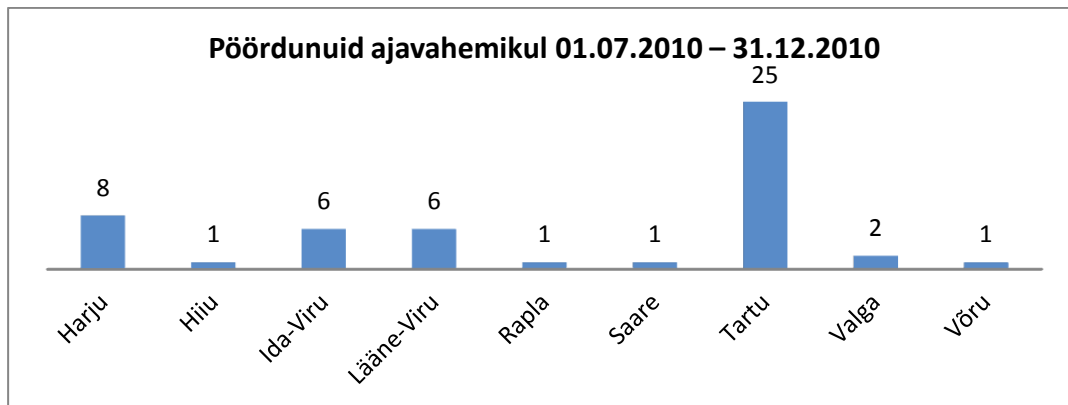
Uurimustöö tulemustest selgub, et maavalitsuste poole oma päritolu väljaselgitamiseks ajavahemikul 01.07.2010 – 30.09.2013. a pöördunud isikud on valdavalt olnud kõik täisealised. Alaealiste lapsendatutega on kokku puutunud vaid Harjumaa, Tartumaa ja Lääne-Virumaa ametnikud ning sedagi vaid üksikutel kordadel.

Maavalitsustele saadetud küsimustiku üheks osaks oli statistika esitamine lapsendatud isikute pöördumiste arvu kohta järgnevatel perioodidel: 01.07.2010 – 31.12.2010. a,

⁴⁵ Autori kommentaar: uurimustöö autor kohtus Harju Maavalitsuse sotsiaal- ja tervishoiutalitluse spetsialist Liis Saarnaga 03. oktoobril 2013. a vajaliku eelteabe ja info kogumise eesmärgil käesoleva uurimustöö kirjutamisel.

01.01.2011 – 31.12.2011. a, 01.01.2012 – 31.12.2012. a ja 01.01.2013 – 30.09.2013. a. Ülevaade kõikide maavalitsuste kohta ülalnimetatud perioodide lõikes ei ole täielik, kuna osade maavalitsuste ametnikud on vastavale ametikohale tööle asunud hiljem kui 01.07.2010. a ning ei oma ülevaadet eelkäijate töö ja eelnevate aastate statistika kohta ega saanud seda mulle saata.

Esimese perioodi (01.07.2010 – 31.12.2010. a) kohta olid andmed olemas vaid 9-l maavalitsusel 14-st⁴⁶. Puudu on andmed lapsendatud isikute Jõgeva, Järva, Pärnu, Põlva ja Viljandi maavalitsustesse pöördumiste arvu kohta (vt Tabel 4).

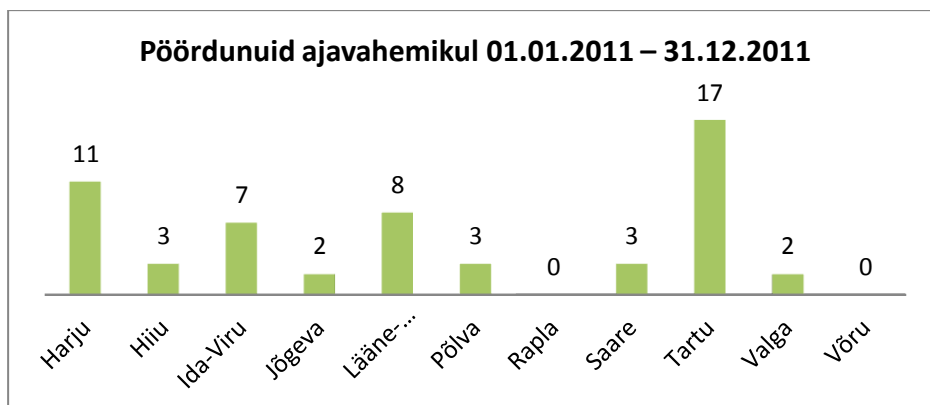
Tabel 4. Lapsendatud isikute pöördumised maavalitsuste poole perioodil 01.07.2010 – 31.12.2010. a.

Nimetatud perioodil on enim pöördumisi olnud Tartu maavalitsuse poole, järgnevad Harju ning võrdselt nii Ida- kui ka Lääne-Viru maavalitsustesse. Lapsendatud isikud on sel perioodil pöördunud Hiiu, Rapla, Saare ning Võru maavalitsuste poole vaid ühel korral.

Perioodil 01.01.2011 – 31.12.2011. a aset leidnud pöördumiste arv on välja toodud Tabelis 5.

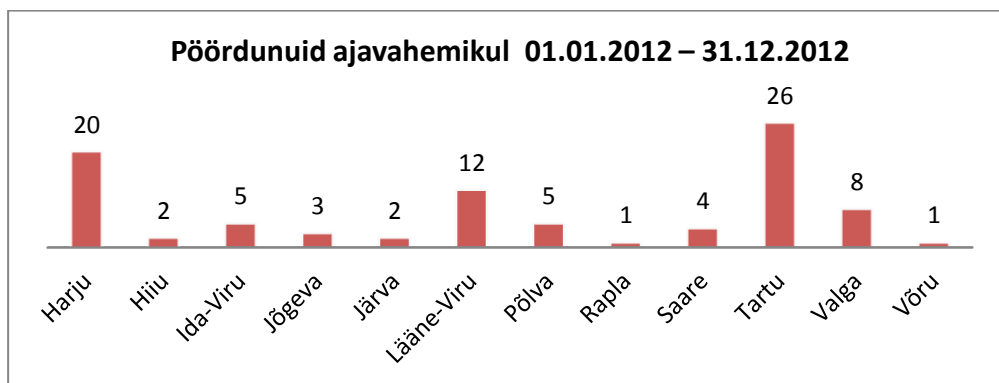
Jätkuvalt on enim pöördumisi Tartu ja Harju maavalitsuste poole, mitte ühtegi pöördumist polnud aga ei Rapla ega Võru maavalitsustesse. Andmeid selle perioodi kohta ei saatnud Järva, Pärnu ega Viljandi ametnikud.

⁴⁶ Autori kommentaar: Lääne maavalitsus esitas andmed lapsendatud isikute pöördumiste kohta koondarvuna : lapsendatud isikud pöördusid Lääne maavalitsuse poole ajavahemikus 01.07.2010 – 30.09.2013. a kokku 3-l korral. Ametnik ei osanud nimetada, millistel perioodidel need pöördumised täpselt aset leidsid, seetõttu on töös väljatoodud graafikutes/tabelites Lääne maavalitsus valimist välja jäetud (esitatud tulemused vaid maksimaalselt 14 maavalitsuse kohta).

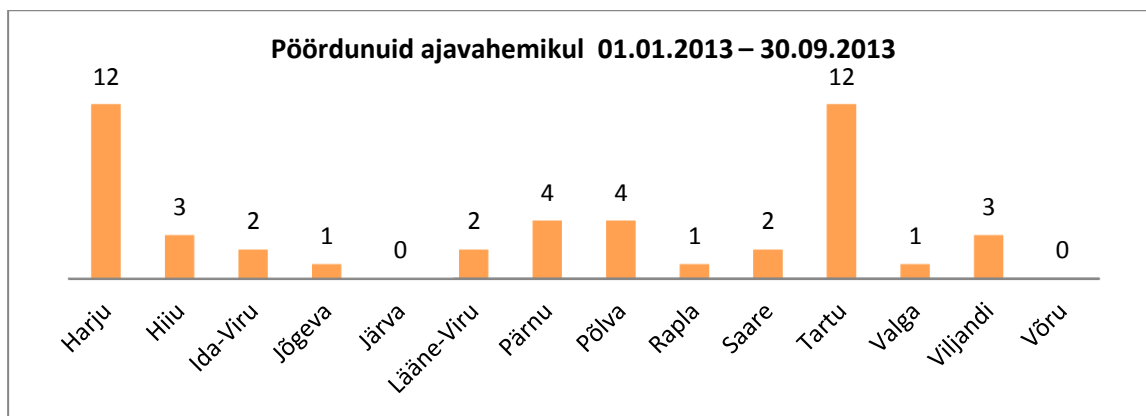
Tabel 5. Lapsendatud isikute pöördumised maavalitsuste poole perioodil 01.01.2011 – 31.12.2011. a.

Tabelis 6 on välja toodud lapsendatute pöördumised maavalitsustesse terve 2012. a vältel. Kahjuks puuduvad andmed Pärnu ja Viljandi maavalitsuse kohta. Jätkuvalt on esikohal Tartu ja Harju maavalitsused, vähim on pöördunud Rapla ja Võru ametnike poole.

Tabel 6. Lapsendatud isikute pöördumised maavalitsuste poole perioodil 01.01.2012 – 31.12.2012. a.

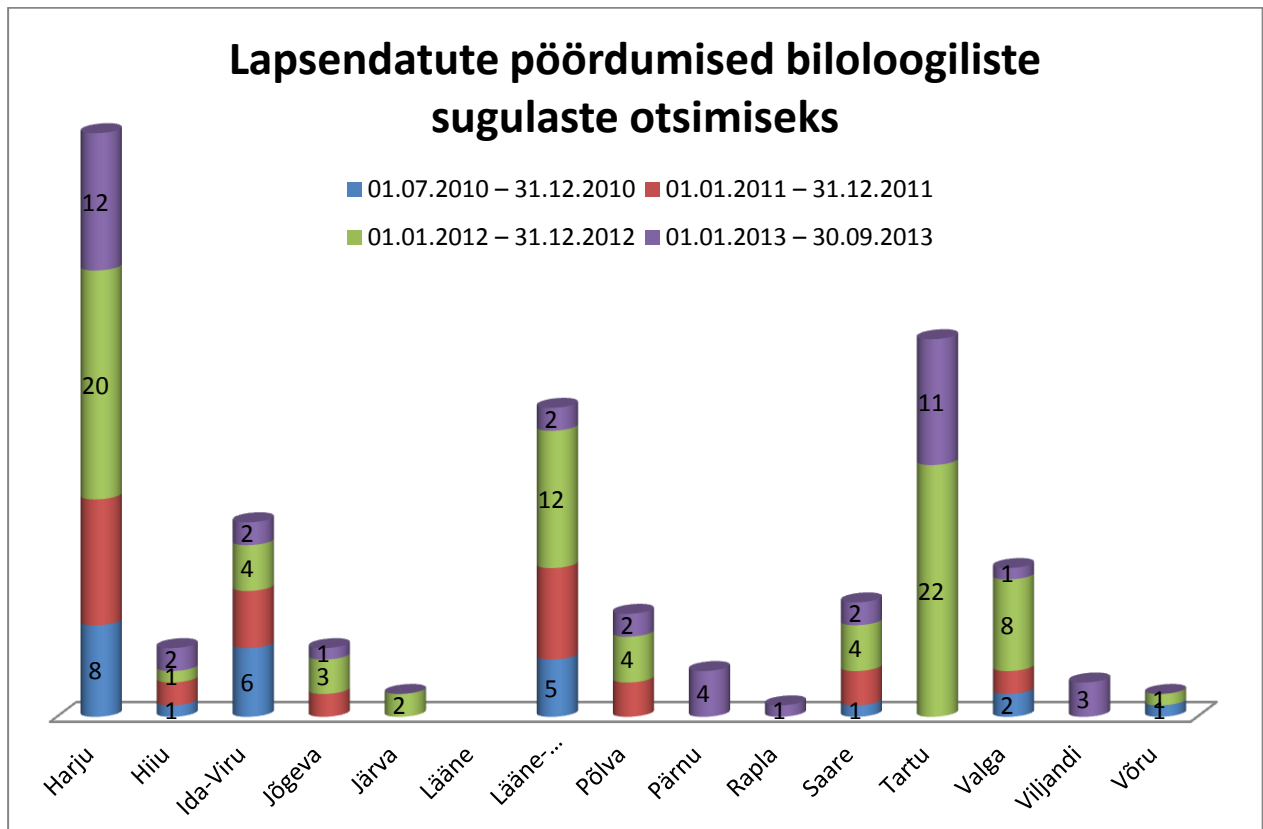
Aastal 2013 jaanuari algusest kuni septembri lõpuni on enim pöördumisi olnud jällegi Harju ja Tartu maavalitsustesse, mitte ühtegi lapsendatut pole aga pöördunud oma päritolu välja selgitamiseks Järva ning Võru maavalitsusse.

Tabel 7. Lapsendatud isikute pöördumised maavalitsuste poole perioodil 01.01.2013 – 30.09.2013. a.

Lapsendatud isikud pöördusid maavalitsuste ametnike poole üldjuhul kogu võimaliku informatsiooni teadasaamiseks, sh ka oma bioloogiliste sugulaste otsimiseks. Enamasti sooviti saada võimalikult palju informatsiooni oma bioloogilise pere (vanemate, õdede-vendade, nende puudumisel teiste sugulaste) kohta ning nende kontakte. Sellekohane statistika on välja toodud Tabelis 8.

Alljärgnevalt on küsitluse tulemuste põhjal kokku võetud lapsendatud isikute päringute arv oma bioloogiliste sugulaste otsimiseks ajavahemikul 01.07.2010 – 30.09.2013. a. Osadel maavalitsustel puuduvad andmed vastavate päringute osas aastatel 2010 ja 2011, seetõttu puuduvad need andmed ka Tabelist 8.. Samuti, nagu juba eespool (lk-l 12) märgitud, on Lääne maavalitsuse poole pöördutud ajavahemiku 01.07.2010 – 30.09.2013 jooksul kokku 3 korda, mistõttu ei olnud võimalik nimetatud maavalitsuse kohta ajaliselt täpset infot välja tuua.

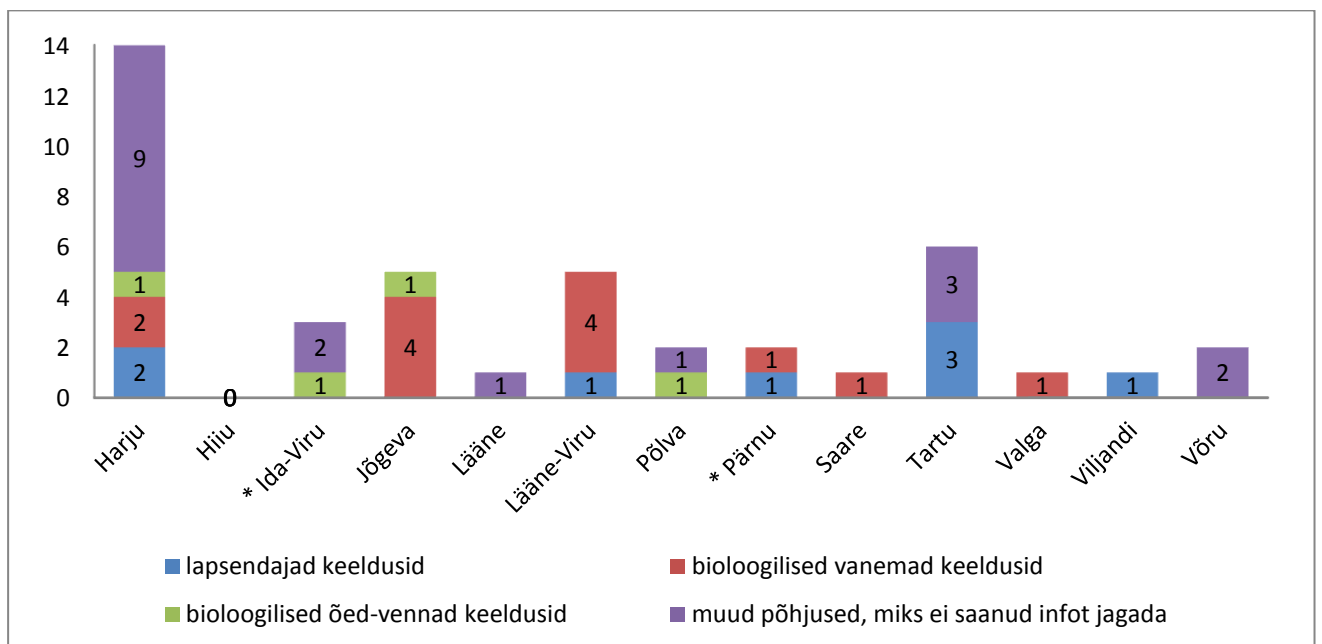

Tabel 8. Lapsendatute pöördumiste arv bioloogiliste sugulaste otsimiseks periooditi

PKS § 164 lg 6 kohaselt on täisealisel lapsendatul või alaealisel lapsendatul lapsendaja nõusolekul õigus saada maavalitsuselt teavet lapsendamise fakti kohta. Küsitluse tulemusena selgus, et maavalitsuste poole pöördunud lapsendatud isikud ei soovinud mitte alati teada saada kogu informatsiooni oma päritolu kohta, vaid lihtsalt kinnitust faktile, et neid on

lapsendatud. Selliseid isikuid oli võrreldes eelneva grupiga vähe, kuid siiski pöördus eelpool toodud perioodi vältel (u 3 aasta jooksul) peaaegu iga maavalitsuse poole vähemalt mõni selline lapsendatud isik.

PkS § 164 lg 7 kohaselt on täisealisel lapsendatul või alaealisel lapsendatul lapsendaja nõusolekul õigus saada maavalitsuselt teavet oma bioloogiliste vanemate, vanavanemate ning õdede ja vendade kohta, kui nimetatud isikud on andnud nõusoleku vastava teabe avaldamiseks. Kui nõusolekut teabe edastamiseks ei anta, siis peab maavalitsus andma teavet eelnimetatud isikute kohta ulatuses ja viisil, mis ei võimalda tuvastada lapsendatu bioloogilisi vanemaid, vanavanemaid, õdesid või vendi, kes ei ole teabe edastamiseks nõusolekut andnud. Küsitlusest selgub, et eeltoodud põhjustel informatsiooni andmisest keeldumisega (nii lapsendajate kui ka bioloogiliste sugulaste poolt) on kogemusi enamusel küsitlusele vastanud ametnikel. Tabelis 9 on välja toodud maavalitsuste lõikes statistika informatsiooni jagamisest keeldumiste arvu ja põhjuste kohta. Nimetatud info puudub Järva ja Rapla maavalitsuste kohta, seetõttu neid tabelisse ei lisatud.

Tabel 9. Lapsendatutele info jagamisest keeldumise põhjused (ajavahemik 01.07.2010 – 30.09.2013. a.)

Muude põhjustena, miks pole olnud võimalik informatsiooniküsitajale infot jagada, on maavalitsused välja toonud mh järgmisi põhjuseid:

MV: Vanem ei soovinud kohtumist, aga andis infot enda sugulaste, laste, lapsendamise põhjuste, õdede-vendade kohta kirjalikult läbi MV.

MV: Ühe pöördumise puhul võib olla mitu lahendust. Kui pöördujal on mitu õde-venda, kes on lapsendatud erinevatesse peredesse, võib ühe õe/venna lapsendaja anda nõusoleku, teise oma mitte. Seda on mitmel korral ette tulnud.

MV: Isik pöördus valesse maavalitsusse 1 kord ja isik polnudki lapsendatud 1 kord.

MV: Bioloogiline vanem ei vastanud tähtitud kirjale ja muu kontakt ei olnud leitav.

MV: Isiku rahvastikuregistrijärgne elukoht ei vasta tegelikkusele, mujalt infot leida ei õnnestunud.

MV: Bioloogilised vanemad on kolinud Venemaale, kust neid pole võimalik leida.

MV: Üks bioloogiline vanem surnud, teine kusagil Venemaa avarustes.

MV: Isikut ei leitud ega ka lähisugulasi, kuna ainus kontakt on vanema sünnilinn Ukrainas aga sünnilinn otsinguks on liiga vähe.

Seega peamiseks „muuks põhjuseks“, miks ei olnud võimalik lapsendatule informatsiooni anda, olid probleemid bioloogiliste sugulaste leidmisel ning rahvastikuregistri andmete mittevastamine tegelikkusele.

2.3. Lapsendamissaladuse avaldamise nõusolek lapsendajalt ja bioloogiliselt vanemalt

PkS § 164 lg 6 säte, mille kohaselt on täisealisel lapsendatul või alaealisel lapsendatul lapsendaja nõusolekul õigus saada maavalitsuselt teavet lapsendamise fakti kohta, segadust tekitav ka maavalitsuste ametnike jaoks. Uurimustöö raames saadetud küsitluse asjakohasele küsimusele (nr 7, vt Lisa 1) vastasid kõik 11 ametnikku, et alaealiste puhul on lapsendajatelt nõusoleku küsimine kohustuslik (kuigi vaid vähestel neist oli kogemusi nende poole pöördunud alaealiste lapsendatutega). Täisealiste lapsendatud isikute pöördumiste puhul küsis aga lapsendaja(te)lt luba lapsendamissaladuse avaldamiseks 11-st ametnikust 9. Mitmed ametnikud täpsustasid, et juhul, kui lapsendajad on päringu tegemise ajaks surnud, on nad lapsendatule lapsendamissaladuse avaldanud. Seega võib sellise tulemuse pinnalt järeldada, et seadusandja regulatsioon on antud sätte puhul segadust tekitav ja mitmeti tõlgendatav ning vajab täpsustamist.

Küsimusele, kuidas võtavad ametnikud tavaliselt kas lapsendajate või bioloogiliste sugulastega ühendust, vastas enamus, et ühendust võetakse enamjaolt posti (ka tähtitud posti) / emaili teel rahvastikuregistri andmeid kasutades. Seejuures on bioloogiliste sugulastega kontaktivõtmisel määrav olnud lapsendatu tahe: kas lapsendatud isik on soovinud vaid

täpsustada lapsendamise fakti või soovinud üles leida oma sugulasi. Sugulaste leidmise soovi puhul on ametnikud toiminud reeglina sarnaselt lapsendajatega ühendust võttes (pöördutud kas kirja või telefoni teel), kuid kui lapsendatute sooviks on olnud vaid lapsendamise fakti kinnitamine, pole bioloogiliste sugulastega ühendust võetud.

Enamus ametnikke paluvad oma esmastes kirjalikes pöördumistes (lapsendajate ning bioloogiliste sugulaste poole) nendega ühendust võtta, seejärel suheldakse edasi reeglina kas kirjalikult või telefoni teel. Seejuures mitte alati ei täpsustata esmastes kontaktivõttudes pöördumise põhjust. Üks maavalitsuse töötaja tõi nt välja, et enne pöördumise põhjuse avaldamist on ta pidanud vajalikuks isiklikku kontakti koos isiku tuvastamisega: ametnik on saatnud kõigepealt kirja, seejärel on isik tulnud kohapeale ning alles pärast seda on ametnik teda informeerinud kontaktivõtmise põhjustest.

Küsitluse vastustest selgub, et nõusoleku saamise vormi suhtuvad maavalitsuse töötajad erinevalt – kes soovib kirjalikku kinnitust, kes piirdub suuliselega. Tegelikult ei sätesta ka PkS nõusolekule kindlat vorminõuet, vaid jätab kaalutusõiguse siinkohal maavalitsuse töötajale. Paljud ametnikud tõid välja, et on alati soovinud lapsendajatelt / bioloogilistelt sugulastelt ametlikku kirjalikku nõusolekut lapsendatule andmete avaldamiseks, kuid olid ka neid, kes piirdusid vaid suulise nõusolekuga. Vastustes toodi välja ka eriolukordi, nt:

MV: /--/ Ühel juhul oli kodanik⁴⁷ karistust kandmas vanglas ning läbi sealse sotsiaaltöötaja sain nõusoleku info jagamiseks telefoni teel. Teisel juhul sain nõusoleku telefoni teel läbi kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötaja, kuna kodanikul puudus kindel elukoht ja ka telefon, kuid sotsiaaltöötajal oli inimesega ühendus olemas.

Küsimustiku eelviimases küsimuses palusin maavalitsuste töötajatel kirjeldada bioloogiliste vanemate reaktsioone ja suhtumist, kui nad teada saavad, et nende lapsed uurivad oma päritolu kohta. Selgub, et reaktsioonid on erinevad ning sõltuvad erinevatest asjaoludest: lapsendada andmise põhjustest, vanemate enda asjasse suhtumisest, praegusest elukorraldusest jne. Osad vanemad eitavad ning ei soovi oma lastest midagi teada ning keelavad andmete jagamise; tihtipeale ollakse ehmunud, emotsionaalsed või ei osatagi kohe kuidagi reageerida. On olnud ka juhtumeid, kus hakatakse ametnikke süüdistama oma eraellu sekkumises. Teiselt poolt on ametnikel kogemus ka positiivsete emotsioonidega, vanemad on olnud mõistvad ning valmis suhtlemiseks. Alljärgnevalt mõningad ametnike vastused küsitlusele:

⁴⁷ Autori kommentaar: Bioloogiline sugulane

MV: Nad on ehmunud ja lootsid, et ei pea selle teemaga enam kokku puutuma. Üks bioloogiline ema oli õnnelik, sest ei osanud oma last ise kusagilt otsida.

MV: Enamasti on väga üllatunud, kuna neile omal ajal öeldi, et kõik andmed ja info on salajane ja keegi kunagi midagi teada ei saa. Mõned tunnevad suurt piinlikkust, et on kunagi oma lase ära andnud või neilt on ta ära võetud.

MV: Reeglina on häiritud. Kahel juhtumil (2011. a ja 2013. a) väitsid bioloogilised emad, et nad ei ole kunagi neid lapsi (pöördujaid) sünnitanud.

Lõpetuseks, käesoleva uurimustöö Lisas nr 2 on välja toodud maavalitsuste töötajate soovitusel lapsendatud isikutele enne oma bioloogilis(t)e vanema(te)ga kohtumist – millega tuleb arvestada, milleks valmis olla, mida oodata, mida eelnevalt läbi mõelda.

KOKKUVÕTE

Käesoleva uurimustöö eesmärgiks oli analüüsida Eesti seadusandluses sätestatud lapsendatud isiku õigust teada oma päritolu ning selle vastandumist lapsendaja(te) ning bioloogilis(t)e vanema(te) õigusele säilitada nende era- ja perekonnaelu puutumatus.

Eestis reguleerivad lapsendamisega seotud küsimusi ning isiku õigust teada saada oma päritolu Perekonnaseadus, Eesti Vabariigi Põhiseadus ning kaudselt ka Lastekaitseadus. Euroopa ning isegi maailma mastaabis reguleerivad samu küsimusi Lapse adopteerimise Euroopa konventsioon, Lapse õiguste konventsioon, Haagi riikidevahelises lapsendamises lastekaitseks tehtava koostöö konventsioon ning Euroopa Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon, mis on olnud ka Eesti seadusandjale siseriiklike regulatsioonide loomisel eeskujuks.

Uurimustöö esimese, teoreetilise osa analüüsi tulemusena leidis kinnitust Eesti põhiseaduse § 19 lg 1 (igäühe õigus vabale eneseteostusele) vastuolu §-ga 26 (isiku õigus perekonna- ja eraelu puutumatusel).

Õigus vabale eneseteostusele kätkeb endas isiku subjektiivset põhiõigust teada oma päritolu ja saada infot oma vanemate kohta, see on oma isikuliselt kaitsealalt kõigi ja igäühe õigus. Üldise vabaduspõhiõiguse, õiguse teada oma päritolu, riivamine vajab aga põhiseaduslikku õigustamist. Põhiõiguse piiramise lubatavad eesmärgid määrab kindlaks põhiõiguse piiriklausel, milleks on sama sätte lg 2: Igaüks peab oma õiguste ja vabaduste kasutamisel ning kohustuste täitmisel austama ja arvestama teiste inimeste õigusi ja vabadusi ning järgima seadust. PS § 19 lg-s 1 sätestatud isiku põhiõigust teada oma päritolu piirab ka sama seaduse § 26, milles reguleeritakse isiku perekonna- ja eraelu puutumatus, mis on samuti igäühe õigus ning millel on laiem tähendus ja piirid kui § 19 lg-l 1. Arvestades, et isiku õigust perekonna- ja eraelu puutumatusel peetakse tänapäeva vaba demokraatliku mõtteviisi ja elulaadi üheks alustalaks, ning mis on niivõrd fundamentaalne ja oluline isiku põhiõigus, peetakse selle riivet PS § 19 suhtes õigustatuks ja põhjendatuks. Seega, kuna lapsendatu õigus teada saada oma päritolu (PS § 19 lg 1) riivab nii tema bioloogiliste vanemate kui lapsendajate õigust perekonna-ja eraelu puutumatusel (PS § 26), on seadusandja eelistanud ja esikohale seadnud just viimaste põhiõiguse kaitse.

Samuti leidis kinnitust PkS § 164 lg-tes 6 ja 7 sätestatud lapsendatu informatsiooni saamise võimaluste piiramine ning vastandus lapsendajate ning bioloogiliste vanemate huvidega. Nimetatud lõiked on uurimustöö autori arvates mitmes mõttes vastuolulised. Nimelt nõuab lg 6 lapsendatu (nii täisealise kui ka alaealise puhul) huvi korral oma päritolu teadasaamiseks lapsendaja nõusolekut informatsiooni andmiseks, lg-s 7 lisandub bioloogiliste vanemate nõusoleku vajalikkus. Esiteks jääb uurimustöö autorile arusaamatuks, miks on lapsendatud isikud seatud informatsiooni küsimisel ealisuse mõttes ühele positsioonile – tegemata vahet teovõime ulatuses - kas tegu on veaga lausestuses, või on seadusandja lähtunud siinkohal PS § 26-st, mille puhul ei oma teovõime ulatus tähendust ning kaitse alla on võetud hoopis lapsendaja(te) era- ja perekonnaelu puutumatus? Teiseks, PkS § 164 lg-s 7 väljatoodud bioloogilise vanema nõusoleku vajalikkus informatsiooni andmiseks piirab veelgi enam lapsendatud isiku PS §-st 19 tulenevat põhiõigust vabale eneseteostusele ja õigusele saada infot oma pärimise ja vanemate kohta. Ka siinkohal tundub autorile, et seadusandja on selgelt eelistanud bioloogilis(t)e vanema(te) õiguste kaitset nende era- ja perekonnaelu puutumatusle. Eelneva tulemusel leiab kinnitust käesoleva uurimustöö raames püstitatud hüpotees, et PkS § 164 lg-d 6 ja 7 takistavad lapsendatute põhiõigust teada saada oma päritolu.

Uurimustöö praktilise osa ehk maavalitsuste ametnikele saadetud küsitluse analüüsi tulemusena võib öelda, et eelnimetatud hüpotees leidis kinnitust ka praktilises elus ning et ülalnimetatud sätted tekitavad segadust ja ilmselt küsimusi ka maavalitsuste töötajate seas.

Töö praktilisest osast nähtub, et enamus lapsendatuid, kes maavalitsustesse pöörduvad, on olnud täisealised. Autori hinnangul võib olukord lähiaastatel selles suhtes muutuda, kuna muutumas on nii väärtushinnangud kui ka suhtumised lapsendaja kohustusse avaldada lapsele tõe tema päritolu kohta (viisil ja ulatuses, mis on võimalikud) enne tema täisealiseks saamist.

Enamus lapsendatuid pöörduis ajavahemikul 01.07.2010 – 30.09.2013. a maavalitsuste ametnike poole üldjuhul kogu võimaliku informatsiooni teadasaamiseks, sh ka oma bioloogiliste sugulaste otsimiseks. Kuna lapsendatule info jagamise õigus sõltub hetkel kehtivast regulatsioonist lähtuvalt nii lapsendaja(te) kui ka bioloogilis(t)e vanema(te) nõusolekust, pidi autor küsitluse tulemusi analüüsides tõdema, et mitte alati ei olnud lapsendatule info avaldamine võimalik. Küsitlusest selgub, et eeltoodud põhjustel informatsiooni andmisest keeldumisega (nii lapsendajate kui ka bioloogiliste sugulaste poolt)

on kogemusi enamusel küsitlusele vastanud ametnikel. Autor on seisukohal, et kuna informatsiooni avaldamise näol lapsendatud isikule on tegemist delikaatse ja isikute eraellu tungiva küsimusega, jääb see ükskõik, kumba pidi seadusandja ka ei otsusta õiguslikku poolt lahendada, ühe poole jaoks alati riivavaks. Hetkel aga tundub kaalukauss olevat kaldunud lapsendajate ning bioloogiliste vanemate kasuks ning lapsendatud isikute kahjuks.

ADOPTEE'S RIGHT TO KNOW HIS ORIGINS

SUMMARY

In Estonia Family Law Act, the Constitution of the Republic of Estonia and indirectly also Republic of Estonia Child Protection Act are regulating questions concerning adoption and person's right to know his origins. The following conventions regulate the above mentioned questions in Europe and even globally: European Convention on the Adoption of Children, Convention on the Rights of the Child, Hague's Convention on Protection of Children and Co-operation in Respect of Intercountry Adoption and Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. All these conventions have also been used as models and standards for Estonian legislator for creating our domestic regulations.

The aim of this research is to analyse adoptee's right stated in Estonian legislation to know his origins and the confrontation of it with the rights of adoptive parent(s) and biological parent(s) to inviolability of their private and family life.

Adoption secrecy means the information and data relating to the pre-trial proceedings and judicial proceedings of adoption, including facts of adoption from which it may be presumed that a child is adopted or that parents have adopted a child or that a parent or guardian has given a child for adoption. The objective of adoption secrecy is to guarantee the protection of the private life of children, parents and adoptive parents, prevent undesired interference and discrimination on the basis of origin or on any other basis.

The whole regulation of adoption secrecy is stated in Article 164 of Family Law Act. The aim of this Article is to protect the interests of both, the adopted child, his or her biological parents' and also adoptive parents', all together and everyone's separately. But as usual, it is not possible to protect everyone's rights equally well and without violating other's rights. Therefore also here the collision between adoptee's right to know his or her origin and biological parent's right to remain inviolability of his/her private and family life occur. Both rights are important fundamental constitutional rights of a person, protected by The Constitution of the Republic of Estonia.

The author is of the position that Articles 164(6)(7) of the Family Law Act are hindering the adopted person's fundamental right to get to know his origins.

The research is divided into two parts. In the first section of the research, the author has analysed the regulation of adoption secrecy in the Family Law Act and the fundamental rights of a person in the Constitution of the Republic of Estonia, and tried to point out the conflicts arising from disclosure of personal data according to these two Acts. As a result of the analysis of Article 19(1) of the Constitution of the Republic of Estonia (person's right to a free self-realization) and comparing it with the Article 26 (person's right to a inviolability of his or her private and family life), the conflict in performing person's fundamental rights appeared.

Also adoptee's right to get the information stated in Articles 164(6)(7) of the Family Law Act appeared to be restraining and confrontive with the interests of adoptive and biological parents. According to author's opinion both subsections are discordant. Namely, subsection 6 requires the consent of the adoptive parent for giving the information to the adopted person (for both, adult and minor adopted persons), subsection 7 adds the same necessary consent from the biological parent. Why minor and adult adopted persons have been set to the same level, remains unclear for the author - is it a mistake in wording, or the legislator has been guided by the Article 26 of the Constitution of the Republic of Estonia, where the scope of legal capacity is not important, but only the inviolability of the private and family life of adoptive parents? Secondly, the necessary consent of the biological parent for giving information to adoptee, stated in Article 164(7) of the Family Law Act is additionally restraining the constitutional right of free self-realization and the right to get information of the origins and parents of the adopted person, stated in Article 19 of the Constitution of the Republic of Estonia. The author is of the opinion that the legislator has clearly preferred to protect the rights of biological parents to remain inviolability of their private and family life. As a result of the above mentioned the author is of the opinion that the hypothesis formed in current research, that Articles 164(6)(7) of the Family Law Act are hindering the adopted person's fundamental right to get to know his or her origins, is true.

The author has sent to all 15 Estonian country administration specialists dealing with the questions concerning adoption, the questionnaire, the subject and purport of which was to get information, experiences and suggestions from them regarding adopted persons' inquiries for getting information of their origins. The author has also analysed the implementation of

Articles 164(6)(7) of the Family Law Act and the contradiction of Articles 19(1) and 26 of the Constitution of the Republic of Estonia based on the experiences of the country administration specialists; and the results there of confirmed the hypothesis set.

The statistics of adopted persons' inquiries to 15 Estonian country administrations are brought out in the second part of the research. As it appears from the conducted exploration, most of the adoptees who turned to Estonian country administrations, were adults. The author is of opinion that the situation may change in the upcoming years, since the value and attitude regarding the obligation of the adoptive parents to disclose the truth to the adopted child of his or her origin prior their adulthood are changing.

It also appears from the study that most of the adoptees who turned to country administrations have been interested in getting all the information about their origins (incl. the contacts of their biological parents and relatives). But as previously described, the possibility to give that information to adoptees is currently depending on the permission of adopted and biological parents, it appears, that not always the adoptees have got that information from country administrations.

In conclusion, the author thinks, that the disclosure of information to adopted persons is delicate and complicate issue, which remains always violating towards one side (whether for adopted person, the adoptive parent(s) or biological parent(s)), no matter how the government would solve this question. It seems to the author that at the moment the legislator has preferred to protect adoptive and biological parents' rights.

KASUTATUD ALLIKAD

1. Kasutatud kirjandus

1. Ametnikud, kes tegelevad lapsendamise küsimustega. MTÜ Oma Pere koduleht. Kättesaadav arvutivõrgus: http://www.omapere.ee/page_adoption.php?pageid=27 30.10.2013. a.
2. Boele-Woelki, K. jt. European Family Law in Action. Volume III: Parental Responsibilities. Oxford. Intersentia 2005.
3. Bonder, R. Lapsendamissaladuse avaldamine avalikes huvides. Magistritöö. Tallinn, 2012.
4. Eesti Vabariigi põhiseaduse ekspertiisikomisjoni lõpparuanne. Põhiseaduse analüüs. Põhiseaduse 2. peatükk "Põhiõigused, vabadused ja kohustused" (järg). Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.just.ee/10725> 26.10.2013. a.
5. Hooldusõigus, otsustusõigus ja lapsega suhtlemise korraldamine (suhtlemiskord) – olulisi Riigikohtu seisukohti. Claudius Õigusbüroo. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.claudiuslaw.com/oigusblogi/2-blog/36-hooldusoigus-otsustusoigus-suhtlemiskord-olulisi-riigikohtu-seisukohti> 28.10.2013
6. Lüderitz, A. Perekonnaõigus. Tallinn, Juura, 2005.
7. Madise, Ü. jt (toim). Eesti Vabariigi Põhiseaduse Kommenteeritud väljaanne. 3. vlj. Tallinn, Juura, 2012.
8. Maffucci, P. Lapsendamise saladus. Sotsiaalministeeriumi peaspetsialisti Kristi Puhki kommentaar. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.omapere.ee/page.php?pageid=56> 14.11.2013. a.
9. Maruste, R. Põhiseadus ja selle järelvalve. Tallinn, Juura, Õigusteabe AS, 1997.
10. O'Halloran, K. Adoption, the Conventions and the Impact of the European Court of Human Rights. Netherlands, Springer, 2009.
11. O'Halloran, K. The Politics of Adoption. International Perspectives of Law, Policy & Practice. 2nd Edition. Springer, 2009.
12. Overview of German Adoption Law. Center for Adoption Policy. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.adoptionpolicy.org/pdf/eu-germany.pdf> 03.11.2013. a.
13. Statistikaameti andmebaas 10.06.2013. a seisuga. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/Saveshow.asp> 30.10.2013. a
14. Stark, B. International Family Law. An Introduction. Ashgate, 2005.

15. Teder, I. Märgukiri rahvastikuregistri seaduse põhiseadusega kooskõlla viimiseks. Nr 04.2008 nr 6-8/080597/00802747. Kättesaadav arvutivõrgus: http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6iguskantsleri_margukiri_ra_hvastikuregistri_andmetele_juurdepaasu_voimaldamine_ja_nende_eest_tasu_kusimine.pdf 13.11.2013. a.
16. Varul, P. jt (toim). Tsiviilseadustiku üldosa seaduse. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn, Juura, 2010.

2. Õigusaktid

Euroopa Nõukogu

17. Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon (eesti keeles). RT II 2010, 14, 54. Kättesaadav arvutivõrgus: <https://www.riigiteataja.ee/akt/78154> 3.11.2013.a.

ÜRO

18. Kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt. RT II 1994, 10, 11. Kättesaadav arvutivõrgus: <https://www.riigiteataja.ee/akt/23982> 14.11.2013. a.
19. Lapse õiguste konventsioon. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx> 03.11.2013. a.
20. Riikidevahelises lapsendamises lastekaitseks tehtava koostöö konventsioon. Kättesaadav arvutivõrgus: <https://www.riigiteataja.ee/akt/78553> 14.11.2013. a.

Euroopa Liit

21. Euroopa Liidu põhiõiguste harta. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/et/treaties/dat/32007X1214/hlm/C2007303ET.01000101.htm> 26.10.2013. a.
22. Lapse adopteerimise Euroopa konventsioon: European Convention on the Adoption of Children . Kättesaadav arvutivõrgus: <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/058.htm> 03.11.2013. a
23. Lapse adopteerimise Euroopa konventsioon (Parandatud): European Convention on the Adoption of Children (Revised). Kättesaadav arvutivõrgus: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=202&CM=8&DF=08/11/2013&CL=ENG> 14.11.2013. a.

Eesti

24. Eesti territooriumi haldusüksuste nimistu kinnitamine. RT I 1995, 40, 567. Kättesaadav arvutivõrgus: <https://www.riigiteataja.ee/akt/13193609> 14.11.2013. a.
25. Eesti Vabariigi põhiseadus. RT I, 27.04.2011, 2. Kättesaadav arvutivõrgus: <https://www.riigiteataja.ee/akt/127042011002> 12.11.2013. a.
26. Perekonnaseadus. RT I, 27.06.2012, 12. Kättesaadav arvutivõrgus: <https://www.riigiteataja.ee/akt/127062012012> 03.11.2013. a.

Soome

27. Soome lapsendamisseadus (soome keeles Adoptiolaki). Kättesaadav arvutivõrgus: [http://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2012/20120022?search\[type\]=pika&search\[pika\]=adoptio](http://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2012/20120022?search[type]=pika&search[pika]=adoptio) 03.11.2013. a.
28. Soome lastekaitseadus (Soome keeles Lastensuojelulaki). Kättesaadav ingliskeelsena arvutivõrgus: http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/report/PeriodicalReports/FinlandPR4App04_en.pdf 14.11.2013. a.

Saksa

29. Saksa Tsiviilseadustik BGB. Tallinn, Juura, Õigusteabe AS, 2001.

3. Kohtupraktika

Eesti

30. RKPJKo otsus 12. jaanuarist 1994. a nr III-4/A-1/94. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.nc.ee/?id=11&tekst=RK/III-4%2F1-1%2F94> 14.11.2013. a.
31. RKTK määrus 14. märtsist 2012. a. nr 3-2-1-6-12, p. 21. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-2-1-6-12> 13.11.2013. a.

Euroopa Inimõiguste Kohus

32. EIK 16.12.1992 otsus asjas nr 13710/88, Niemietz v. Saksamaa.

LISA 1.

KÜSIMUSTIK MAAVALITSUSTELE LAPSENDATUD ISIKUTE PÖÖRDUMISTE KOHTA OMA PÄRITOLU VÄLJA SELGITAMISEKS (nn „SIND OTSIDES“)

Lugupeetud maavalitsuse töötaja,

Täna sind aja eest, mille panustad selle küsimustiku täitmiseks. Nimetatud küsimustiku eesmärgiks on uurida PKS § 164 lg-tes 6 ja 7 sätestatud lapsendatud isikute õigust teada oma päritolu ning vaadata seda läbi maavalitsuste prisma ja kogemuse. Uurimustöö tulemus võiks olla kasulik nii maavalitsustele endile parema pildi saamiseks hetkeolukorra ja -probleemide suhtes ning ka lapsendatuile päringute tegemise protsessi ja sellele kuluva aja teadasaamiseks. Ma luban, et vastutasuks Teie poolt panustatud aja eest saadan oma kaitstud uurimustöö ka Teile tutvumiseks ning siiralt loodan, et sellest tõuseb maavalitsuste tasandil edasise töö parema korraldamise ja uute mõtete /lahenduste leidmisel ka kasu.

Selgitus: Maavalitus = MV

1. Mitu ametnikku tegeleb maavalitsuses lapsendamisküsimustega?

.....
.....

2. Kui suure protsendi igapäevatööst moodustavad lapsendatud isikute pöördumised ja nende päringutega tegelemine (ligikaudu)?

.....
.....

3. Kuidas tavaliselt pöörduakse MV poole informatsiooni saamiseks oma päritolu kohta (helistatakse, tullakse kohapeale, saadetakse e-mail vmt)?

.....
.....

4. Kas ja kui palju (umbes) on pöördujatest alaealised?

.....
.....

5. Kui mitmel korral on MV poole pöördunud oma päritolu kohta informatsiooni saamiseks alljärgnevatel ajavahemikel?

- a. 01.07.2010 – 31.12.2010 korda
- b. 01.01.2011 – 31.12.2011 korda
- c. 01.01.2012 – 31.12.2012 korda
- d. 01.01.2013 – 30.09.2013 korda

6. Mitmel korral neist pöörduti sooviga saada infot lapsendamise fakti kohta ja mitmel korral bioloogiliste sugulaste (andmete) otsimiseks?

	Lapsendamise fakti teadasaamiseks	Isikute otsimiseks
01.07.2010 – 31.12.2010		
01.01.2011 – 31.12.2011		
01.01.2012 – 31.12.2012		
01.01.2013 – 30.09.2013		

7. Kas lapsendaja nõusolekut informatsiooni jagamiseks olete küsinud ... (märgi rist)

Alati mitte kunagi mõnikord, sõltuvalt
asjaoludest

.. alaealiste lapsendatud pöördujate puhul

.. täisealiste lapsendatud pöördujate puhul

Kui valisid vastuseks *mõnikord, sõltuvalt asjaoludest*, siis palun täpsusta, millistel asjaoludel olete lapsendaja nõusolekut küsinud

.....

.....

.....

.....

.....

8. Kuidas toimub lapsendajatelt / bioloogilistelt sugulastelt nõusoleku küsimine informatsiooni jagamiseks?

lapsendajatelt:.....
.....
.....
.....
.....

bioloogilistelt
sugulastelt:.....
.....
.....
.....

9. Kui kaua võtab protsess alates isiku poolt päringu esitamisest kuni talle info jagamiseni aega?

- keskmiselt:
- seni lühim vastamisaeg:
- kõige pikem vastamisaeg:

10. Millest sõltub vastamisaeg?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

11. Kas oskate nimetada (mida täpsemalt, seda parem), kui mitmel korral aastas pole olnud informatsiooniküsimistele võimalik infot jagada seoses sellega, et:

	2010*	2011	2012	2013**
... lapsendajad (vanemad) keeldusid				
... bioloogilised vanemad				

keeldusid oma andmeid jagamast				
... bioloogilised õed-vennad keeldusid oma andmeid jagamast				
... muu põhjus, täpsusta!				

* ajavahemik 01.07.2010 – 31.12.2010

** ajavahemik 01.01.2013 – 30.09.2013

Täpsustan:

.....

.....

.....

.....

.....

12. Kuidas suhtuvad tavaliselt bioloogilised vanemad, kui neile teatatakse, et nende lapsed uurivad oma päritolu kohta?

.....

.....

.....

.....

13. Mida peate vajalikuks selgitada lapsendatutele enne bioloogiliste vanemate/sugulastega ühenduse võtmist? Nimeta vähemalt 2 soovitus:

- a.
-
-
-
- b.
-
-
-
- c.
-
-
-

d.
.....
.....
.....

LISA 2.

Maavalitsuste töötajate soovitusel lapsendatutele enne bioloogiliste vanematega kontakteerumist

Palusin maavalitsuste ametnikke tuua oma kogemuste pinnalt soovitusi, mida nad tavaliselt jagavad lapsendatud isikutele enne, kui viimased otsustavad pöörduda oma bioloogiliste vanemate poole. Kuna tegu on niivõrd tundliku teemaga ning isiku alateadliku sooviga määratleda ennast ning suhestada end ühiskonnaga, ei oska lapsendatud tihtipeale arvestada võimalike tagasilöökidega ning oma otsuse olulisuse ning võimaliku elumuutva mõjuga. Tihtipeale ei pruugi tulemus olla meelepärane ning positiivne. Alljärgnevalt on ametnike poolt antud soovitusel välja toodud aspektid, millega lapsendatud isikud peaksid arvestama ja millele mõtlema enne, kui nad oma bioloogilise ema/isa või teiste sugulastega kohtuda otsustavad:

1. Millised on lapsendatu tegelikud põhjused bioloogiliste sugulaste leidmiseks ning nendega kohtumiseks? Otsimise motiiviks ei tohi olla viha ega kättemaks, kuna see ei muuda olut.
2. Vastutuse võtmine oma otsuse eest. Võimalik, et kohtumine oma bioloogiliste vanemate / sugulastega võib üles kergitada valu / halbu mälestusi / kurbust. Kas ollakse selleks valmis?
3. Milline on lapsendatu nägemus tulevikust juhul, kui ta oma bioloogilised sugulased leiab?
4. Bioloogiliste sugulaste leidmine ei osutu alati võimalikuks. Takistusteks võivad olla nii valed andmed rahvastikuregistris kui ka võimalus, et otsitav(ad) on surnud.
5. Otsimisaeg võib venida pikale – arvestama peab isegi mitme aasta pikkuse otsimisperioodiga. Otsimisperioodi negatiivselt mõjutavad tegurid on nt inimeste õigus vabalt liikuda ja oma elukohta vahetada (ka maailma mastaabis) ning isikute õigus nime muutmisele (nt abiellumisel).
6. Bioloogilised sugulased võivad keelduda kontaktist ja sel juhul pole maavalitsuse ametnikul õigus neid lapsendatule jagada. Põhjuseid kontaktist keeldumiseks on mitmeid. Mõnel juhul võib aga vanema nõusolek suhelda oma lapsega tulla alles mõne aasta pärast.
7. Valmis tuleb olla kõigele, ka pettumusteks ja tagasilöökideks. Soovitud kontakt ja kohatavad inimesed ei pruugi „vastata“ lapsendatu ootustele. Näiteks, kas lapsendatu on valmis seisma silmitsi faktiga, et need, keda ta kohtab, ei ole täisväärtuslikud

ühiskonnaliikmed? Kohtumine võib, aga ei pruugi tekitada segadust ja ebameeldivusi ka edaspidises elus, mida alati ei oska esmapilgul ette näha.

8. Arvestama peab ka, et kontakt ei pruugi vaatamata pingutustele püsima jääda või vastupidi, juhul kui ei soovita end tulevikuks nende inimestega püsivalt siduda, võib oma eraelu privaatsuse säilitamine osutada raskendatuks. Siinkohal on maavalitsuste ametnikel alljärgnevad soovitused:
 - a. Esimene kohtumine võiks toimuda neutraalsel pinnal.
 - b. Kui lapsendatul on omal lapsed, ei ole mõistlik neid kohe esimesele kohtumisele kaasa võtta, sest pole teada, millis(t)e inimes(t)ega on bioloogiliste sugulaste näol tegu.
 - c. Lapsendatul ei ole kohustust kohe esimesel kohtumisel jagada oma kontaktandmeid.
 - d. Kohtumine / suhtlemine oma bioloogiliste sugulastega ei too lapsendatule kaasa mitte mingisuguseid kohustusi nende suhtes.